

Teckning föreställande kvinna med krona, ståendes i båt med tjärtunnor samt texten "Fru Åström". Tecknare okänd. Folkrörelsearkivet i Västerbotten.

TEMA

Från fröken till tjärdrottning – Ingegerd Levander och Umeå tjärexport AB

Susanne Odell

Ingegerd Levander (tidigare gift Åström, född Weibring) växte upp i en tid när kvinnor ur hennes samhällsklass först och främst förväntades bli god maka och mor. Hon hade sikte på att bli operasångerska men slutade som tjärdrottning, och var under en stor del av 1900-talet en central person inom svensk tjärexport. Ingegerd Levander hann under sin livstid också med en mängd olika styrelseuppdrag inom föreningslivet, och hennes arkiv förvaras idag på Folkrörelsearkivet i Västerbotten.

2020-04-24

*Ingegerd Levander. Fotograf: Bewe.
Foto: Folkrörelsearkivet i Västerbotten.*

Levander föddes 1901 i Skåne, men växte upp i Hörby, Mjällby församling, i sydöstra delen av Blekinge. Hon var äldst av fyra syskon och dotter till Adolf och Hulda Weibring. Hennes far var förvaltare på ett större jordbruk och familjen berättar om hur den unga Ingegerd följde med i stallarna och ute på åkrar och ängar: hon var nyfiken, med en vetgirighet som följde henne genom hela livet.

Efter att Levander tagit realskolexamen i juni 1918 (något år yngre än sina klasskamrater eftersom hon fått hoppa över andra och fjärde klass under skolgången), åkte hon som 17-åring iväg som guvernant, iklädd en blå sidendräkt som kom att omnämnas i ett brev från hennes mor 27 år senare. Hon hade fått plats hos revirförvaltarfamiljen Gram, bestående av jägmästare Karl Gustaf Alarik Gram och hans hustru Elsa Ingrid Augusta och deras sex barn, boende i Vindelns, där Ingegerd Levander skulle stanna i ungefär ett års tid. Hon tyckte att Västerbotten och Vindelns med sin älv och de stora skogarna lät exotiskt. Under tiden i Vindelns gjorde den unga guvernanten en ny bekantskap: Birger Åström, nybliven jägmästare, och bekant med just jägmästare Gram. Birger hade nyss tagit sin

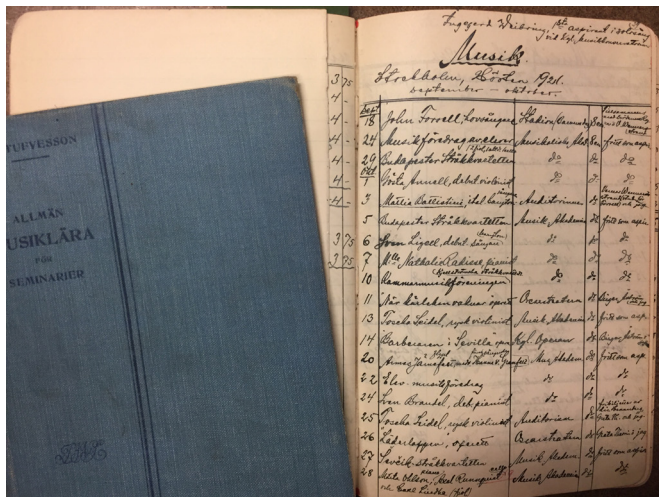
jägmästarexamen vid Klotens skogsskola i Kopparbergs län, och kom de närmsta åren att arbeta i bland annat Vindelns skogsvårdsområde. Ingegerd har sedan beskrivit att Birger var duktig på att hitta på roliga saker, de följdes på utflykter och han lärde henne att skjuta och jaga.

Efter året i Vindelns tog Ingegerd Levander plats hos familjen Broström (kaféidkerskan Rut Sofia Myrsell och lantmätare Axel Theodor Broström med barn) i Viken utanför Ramsjö, där hon befann sig läsåret 1919–1920. Under den här tiden hade hon dock även plats hos en familj i Rimforsa söder om Linköping. Vid en begravning hos denna senare familj hade man anlitat Ingegerd att sjunga. En av gästerna tyckte om hennes sång, och uppmanade henne att "utbilda sin röst". Hon verkar ha tagit rådet till sig, för ett tag senare bar det mycket riktigt av till Stockholm för Ingegerd – hon ville bli operasångerska.

Till Stockholm kom Ingegerd Levander år 1921. Hon var bosatt på en adress på Eriksbergsgatan och tog lektioner i piano, harmonilära och elementarsång. I en av hennes anteckningsböcker står det skrivet att hon är första aspirant i Solosång vid Kungliga musik-konservatorium, och kvällarna ägnades huvudsakligen åt att gå på olika konserter eller musikföredrag av elever på "musikaliska akademien". Utöver detta tog hon också ridlektioner vid Ridinstitutet på Kgl. Djurgården och Generalstabens ridhus vid Valhallavägen, ibland så ofta som varannan dag. Hon förkovrade sig också i läderplastik och porslinsmåleri och tog under en kortare period franska lektioner. Under tiden i Stockholm gick hon också i Röda Korsets upplysnings-

*Ingegerd Levander,
ca 1920.
Fotograf okänd.
Folkrörelsearkivet
i Västerbotten.*

Ingegerd Levanders anteckningsbok.
Folkrörelsearkivet i Västerbotten.

kurs i sjukvård där hon deltog i 20 lektioner under huvudsakligen oktober och november månad 1921, och sedan så hinner hon även med någon termin vid Elisabeth Östmans husmodersskola.

I anteckningsboken från Stockholmstiden finns noggrant nedtecknat, inte bara vilka olika konserter hon går på; utan även var och vem hon eventuellt hade sällskap av. Den 11 oktober 1921 ser Ingegerd en operett: "När kärleken vaknar", på Oscarsteatern, och i spalten för sällskap står: "Birger Åström och jag". Birger återkommer sedan vid fler tillfällen, och våren 1922 står Birger omnämnd enbart med förnamn, för att så småningom dyka upp under smeknamnet "Bigge". Från de här åren finns även några fotografier, bland annat från den Åströmska gården i Vindeln, som skvallrar om att de umgås med varandra mer än enbart vid konserterna. Paret förlovar sig i juli 1922, och ett drygt år senare, den 15 november 1923 gifter de sig.

Ingegerd och Birger Åström fick två döttrar: Anne-Marie (f.1925) och Inger (f. 1928), och familjen bosätter sig på den Åströmska gården i Vindeln. Under de här åren kommer också Birger att gå in i det företag som hans far Anders Åström var med och grundade år 1893, men som familjen sålde i och med faderns död: Umeå tjälexport aktiebolag (UTAB). Efter att aktiemajoriteten i bolaget sålts hade de nya ägarna hamnat i ekonomiska svårigheter. Något som enligt Ingegerd berodde på bristande kunskaper om varan de sålde. I februari 1925 säljs därför varumärket Umeå tjälexport aktiebolag återigen, men denna gång till Birger Åström och hans kollega Johan Reinhold Johansson från Tvärålund, och bolaget var i och med detta åter inom den Åströmska familjen. Ingegerd, nu Åström, gjorde som alltid: hon intresserade sig för företaget, skogen och familjens affärer i stort. Hon satte sig in i arbetet

och gick bland annat igenom flera liggare, och uppdagade på så vis olika oegentligheter. Ingegerd Levander berättar på filminspelningar som finns bevarade, att hon blev varse om högvärlödade personer inom företaget, som knappt arbetade för pengarna – något som hon påtalade för sin make, men med konsekvensen att han bad henne att ta tag i detta. Hösten 1930 utbildar hon sig därför i bland annat maskinskrivning i Stockholm, för att i januari 1931 påbörja sitt arbete på kontoret för UTAB. Vid det här laget sägs det att de tidigare nämnda högvärlödade personerna var borta ur företaget!

Men lyckan blev kortvarig. Knappt fyra månader efter att Ingegerd börjat arbeta i företaget, närmare bestämt den 27 april 1931, så dör Birger. Han hade legat sjuk i influensa och drabbades plötsligt av en hjärnblödning. Kvar lämnades Ingegerd och parets två små döttrar, endast 2 och 5 år gamla. Ingegerd stod utan försörjning. Hennes mor och far hade mist sina besparingar vid Kreugerkraschen, så dit kunde hon inte vända sig. Det hölls familjeråd, och där bestämdes att Ingegerd skulle ta vid arbetet där Birger slutat. Detta innebar att den unga änkefru Åström fick kliva in på de poster han haft i de bolag där familjen Åström hade aktier: ett arbete som bestod i att driva Vindelns Såg och Vattenkraft AB, Degerfors kvarn AB och sist men inte minst Umeå Tjälexport Aktiebolag.

Ingegerd och Birger Åström.
Fotograf: okänd. Folkrörelsearkivet i Västerbotten.

Man valde att under det första ett och ett halvt åren hålla hemligt att det var änkefru Åström som blivit ny direktör för UTAB, ända till dess att hon såg det nödvändigt att ge sig ut på affärsresor. Den första resan gick till Norge som varit en viktig marknad för tjäran, men där affärerna gått dåligt senaste åren. Ingegerd hade dessutom fått höra att det hade varit dålig kvalitet på tjäran som UTAB sålt. Med hjälp av Birgers bror Filip testade hon olika typer av tjära och hade på så sätt lärt sig se skillnad på bättre och sämre kvalitet. Hon kunde således också kännetecknen för den så kallade Västerbottenstjäran, som var dalbränd tjära av första sortens kvalitet (den tjära som först utvanns vid tjärbränningen och ansågs vara den bästa) när hon begav sig iväg till Norge. Under resan fick hon höra att handlarna redan köpt Västerbottenstjära, men när hon vid ett tillfälle fick titta på några tunnor som sades vara just detta, så såg hon att det mycket riktigt var gamla tunnor från UTAB, men, tunnorna hade fyllts på med en annan tjära (s.k. kolugnstjära), av betydligt sämre sort. Andra företag hade försökt sko sig på UTAB:s varumärke, och nu förstod hon varför företagets rykte försämrats. Hon påbörjade så arbetet med att återupp-
 rätta UTAB:s anseende och ta tillbaka marknaden, och här någonstans så började också den del av hennes liv, som kom att göra att vi idag minns henne som Tjårdrottningen från Vindelns!

Ingegerd Levander hade dock fler intressen, hon engagerade sig till exempel politiskt. Hon blev 1929 medgrundare och ordförande i Degerfors moderata kvinnoförening. När Levander som nygift kom till Västerbotten fanns endast en kvinnoförening inom högern, och det var Umeå stads moderata kvinnoförening. Den andra bildades i just Vindelns 1929,

och Levander, som alltså blev första ordförande i den nybildade föreningen, hade kvar den posten ända fram till 1935 då hon flyttade till Vilhelmina. Några år efter Birgers död möter Ingegerd nämligen en ny man. Han heter Torsten Levander, var född 1904 och son till dåvarande 2:e komministern i Umeå landsförsamling, Georg Levander och hans hustru Tekla Öden, bosatta i Tavelsjö. Torsten var när paret träffades landsfiskal i Vindelns. De förlovade sig snart, och gifte sig sedan år 1935 för att därefter flytta till Vilhelmina, eftersom Torsten fått tjänst i Dikanäs.

Även i Vilhelmina blev Ingegerd Levander ordförande i Moderata kvinnoföreningen, ett uppdrag som hon innehar mellan åren 1936–1946. I Vilhelmina blev hon också som första kvinna invald i Vilhelmina kommunal- och municipalfullmäktige. Under dessa år valdes hon även till ordförande i Länskvinnorådet i Västerbotten, och blev därmed del av Västerbottenhögers arbetsutskott.

År 1945 flyttade familjen återigen, denna gång för att Torsten fått tjänst i Umeå. Det framgår dock i en hyllningsvisa Torsten skrivit till Ingegerd vid hennes 50-årsfirande, att flytten föregåtts av att Ingegerd gett ganska tydligt besked om att hon ville flytta till Umeå. Bara året efter flytten, 1946, valdes Ingegerd Levander, som första kvinna, in som andre vice ordförande i Västerbottens högerförbund. Hon blev sedan också ordförande för Umeå stads moderata kvinnoförening år 1947, men avsåg sig ordförandeskapet redan samma år. Hon satt dock kvar som ordinarie styrelsemedlem från 1948 fram till 1955, och var under en period även länskvinnorådet i Högerkvinnorna samt ledamot i Högers centrala kvinnoråd.

*Ingegerd och Torsten Levander.
 Fotograf okänd. Folkrörelsearkivet
 i Västerbotten.*

Parallellt med det politiska arbetet, samt arbetet med att driva Umeå tjärexport AB, satt Ingegerd Levander med i styrelsen för flera andra föreningar och bolag. Inte sällan var hon en av initiativtagarna till att en förening bildades, och ofta återfanns hon på ordförandeposten. Exempel på det senare är bland annat Kvinnoföreningarnas beredskapskommitté i Vilhelmina samt Vilhelmina luftskyddsförening. När den internationella kvinnoorganisationen Inner Wheel etablerades i Umeå 1952 valdes Ingegerd Levander till president, för att under 1960- och 1970-talet fungera som både distriktspresident och charterpresident i Inner Wheel Västerbotten. Hon var som tidigare nämnts också VD för Degerfors Qvarnaktiebolag, en post hon hade från 1931, och blev från år 1963 även styrelseordförande i bolagets styrelse. I Vindelns Såg- och Vattenkraft AB var hon sekreterare i styrelsen från 1931 fram till 1964 då hon även där blev ordförande.

Ingegerd Levander bodde kvar i Umeå fram till makens pensionering, då paret åter flyttade till Vindeln. Hon drev UTAB ända till början av 1980-talet då hon själv var drygt 80 år. Den Åströmska gården förvaltade hon för sina döttrars räkning fram till dess de var vuxna, den äldre av döttrarna köpte så småningom ut sin syster för att bli ensam ägare till fastigheten. Levander bodde kvar i en lägenhet i den Åströmska gården fram till sin död, den 14 juni 1996, bara några månader före hennes 95-års dag.

Som direktör och ägare av UTAB blev Ingegerd Levander känd som en viljestark kvinna med pondus, i ledande roller inom både företag, politik och föreningsliv. Bland de arkivhandlingar som lämnats kvar, däribland brev, anteckningar, tidningsklipp och inspelade intervjuer, skymtar därtill en person som kom att intressera sig mycket för skogen och tjäran. En person som drömskt berättar om svart kaffe, kokt i en snusbuk intill en pyrande tjärdal, i sällskap med någon av de tjärbrännare runt om i länet som hon kom att akta för deras kunskap. Berättelser om hur hon ljusa sommarnätter körde efter vägarna längs med älvarna och spanade efter ringlande rök, som skvallrade om att där, där hade hon en tjärdal.

Valaffisch, 1950. Folkrörelsearkivet i Västerbotten.

Källor:

Ingegerd Levanders personarkiv, Folkrörelsearkivet i Västerbotten.

Intervju med Inger Hammer, av Karin Holmgren och Susanne Odell. 2016-06-21. Folkrörelsearkivet i Västerbotten.

Intervjuer med Ingegerd Levander, av Louise Lyberg. 1977-03-20. Institutet för språk och folkminnen.

GLÖM INTE ATT UPPGE
FÖRFATTARNAMN OCH KÄLLA
NÄR DU HÄNVISAR
TILL DENNA ARTIKEL